

Nauwelijks aandacht voor autochtonen in natuurbeheer

Nog geen drie procent van de bomen en struiken in Nederland is autochtoon en behoort dus tot de wilde flora schat Bert Maes, dé ecooloog en bioloog die sinds 1992 autochtoon onderzoekt en in kaart brengt. Maes bemerkt wel waardering voor het genetisch erfgoed, maar dat ziet hij niet terug in de beheerplannen.

Tekst Arno Engels | Beeld Ecologisch Adviesbureau Maes

Autochtoon is sowieso ingewikkeld, zo begint ecooloog en bioloog Bert Maes van Ecologisch Adviesbureau Maes. Volgens EU-wetgeving bij bomen en struiken betekent het begrip: soorten die sinds de laatste ijstijd voorkomen in een EU-land en zich daar op natuurlijke wijze hebben verjongd. Die soorten hebben meer dan 4.000 tot 10.000 jaar evolutie en genetische selectie achter de rug.

Autochtoon wordt ook wel 'oorspronkelijk inheems' genoemd, maar inheems is iets anders. Bepaalde soorten kunnen inheems zijn in Nederland en andere delen van de EU, bijvoorbeeld meidoorn, maar als het zaad uit een Italiaanse bron komt en in Nederland is uitgezaaid, kan het nooit autochtoon in Nederland zijn. De bron moet dus autochtoon zijn.

Een ander begrip dat volgens Maes voor verwarring zorgt, is 'exoot'. Ziekten en plagen die niet inheems zijn, worden doorgaans uitheems genoemd. Bomen

en struiken die niet inheems zijn, heten exoten. „Voor de sierteelt zijn exoten een verrijking, maar vanuit de ecologie kun je je dat afvragen”, zegt Maes. „Als je een soort naar Nederland haalt, neem je niet zijn ecosysteem mee inclusief bijvoorbeeld insecten. Dat is maar goed ook.”

Autochtoon en andere begrippen mogen dan wel verwarrend zijn, wereldwijd hebben 195 landen – waaronder de EU-landen – in 1992 afgesproken dat elk land zijn biologische diversiteit beschermt voor de toekomst: zowel de flora als de fauna. Voordat je iets wilt beschermen, moet je wel weten wat het is. In Nederland heeft Maes met andere experts daarom, in opdracht van de overheid, sinds 1992 de inheemse bomen en struiken in kaart gebracht. Daaronder dus ook de autochtone planten. Het onderzoek heeft onder andere geleid tot de opzet van de genenbank in Roggebotzand, 'Bronnen voor nieuwe natuur'.

Dit jaar zijn in Winterswijk (Achterhoek) zeldzame fladderriepen, winterlindes, haagbeuken en wilde hazelaars gekapt.

Deze oude wilde hazelaar (*Corylus avellana*) groeit bij Crapoel in Zuid-Limburg. Het is een referentie-exemplaar voor autochtone wilde hazelaars.

htone

Nog 88 wilde taxa over

Toen de genenbank in 2006 werd geopend, was uit onderzoek bekend dat minder dan 5% van de bomen en struiken in Nederland autochtoon zijn. Maes schat dat het nu nog geen 3% is. Nederland telt nog 88 wilde taxa van bomen, dat is dus het genetische erfgoed. „Dan hebben we wel een taak om dat in stand te houden”, zegt Maes.

Tot die 88 taxa behoren niet louter soorten, maar ook hybriden die zich als soort gedragen. Maar Maes heeft struiken nog niet meegeteld. „De bramen, en dwergstruiken als de bremmen, zitten niet bij die 88. Maar ook van die soorten zijn er niet veel autochtone populaties meer.”

Van de 88 taxa wordt 52% volgens Maes met uitsterven bedreigd, 48% blijft zo goed als zeker voor de toekomst behouden. „Die soorten redden het wel.” De autochtone populaties van inheemse soorten komen verspreid in Nederland voor, wat het behoud er niet eenvoudiger op maakt. „Autochtoon is versnipperd.”

Dat Nederland nu nog geen 3% autochtoon heeft, en dat soorten met uitsterven worden bedreigd, komt volgens Maes niet zozeer door het kappen, maar door het beheer van gebieden waarin autochtone bomen en struiken groeien.

Beheerplannen Natura 2000

Om de biodiversiteit te behouden is een EU-netwerk van beschermde natuurgebieden opgetuigd: Natura 2000. Die gebieden zijn geselecteerd om te voldoen aan de EU-Vogelrichtlijn en EU-Habitatrichtlijn. In Nederland zijn in dit kader ruim 160 gebieden aangewezen om de wilde flora en fauna erin te beschermen.

Maes verbaast zich over beheerplannen van Natura 2000-gebieden. In veel plannen is volgens hem wel aandacht voor wilde flora en fauna zoals kruiden, vliegend hert, bepaalde vogels en paddenstoelen. „Maar er is een soort blinde

>

Bij onderzoek naar autochtoon kijkt Bert Maes naar uiterlijke kenmerken en historische data.

Het Savelsbos in Zuid-Limburg herbergt diverse autochtone populaties, waaronder wilde zomerlindes en winterlindes.

vlek voor bomen. Boomsoorten spelen nauwelijks een rol in beheerplannen van onze laatste topbossen. Dat baart mij grote zorgen voor het behoud van de toch al kwetsbare autochtone populaties.”

'Tuincentrumbomen' in topbos

Wat Maes betreft is het Savelsbos de top van de Nederlandse topbossen. Het Savelsbos is een smalle bosstrook in Zuid-Limburg dat liefst veertig soorten bomen en struiken met autochtone populaties bevat. „Dat is fantastisch erfgoed”, aldus Maes die denkt dat het 10.000 jaar oud is, dus dat het vrij kort na de laatste ijstijd is ontstaan. „Maar het is geen oerbos, want het is helemaal ingebed in de landbouw. Er is ook uitgegroeid hakhout en daar is een hele cultuurgeschiedenis overheen gegaan.”

In het beheerplan zijn wel bosvegetatietypen genoemd, maar niet specifiek het beheer van autochtoon, laat staan dat het plan vermeldt dat nieuwe aanplant een autochtone herkomst moet hebben die in de Rassenlijst Bomen staat. „Ik zie veel bomen aangeplant die, oneerbiedig gezegd, tuincentrumbomen zijn. Zoals tuincentrumlindes of cultuurvariëteiten, niet

Tilia cordata met een autochtone herkomst.”

Dat autochtoon niet terugkomt in beheerplannen van Natura 2000-gebieden, wijt Maes op de eerste plaats aan het onderwijs in Nederland. Je kunt natuurlijk wel tuin- en landschapsinrichting studeren. „Maar er is geen opleiding specifiek voor bomen. Dat vind je onmiddellijk terug in beheerplannen: tuincentrumbomen.” In Nederland zijn ook bossen aangewezen als bosreservaat om aan de natuur over te laten, maar: „Dat is het begin van een enorme verarming van je bos. Daar leer je niks van. Je moet er wel iets aan doen; in de Nederlandse context is een vorm van beheer altijd noodzakelijk.”

Beheerplannen zonder autochtoon, dat komt volgens Maes behalve door een ontbrekende bomenopleiding ook door ontbrekende kennis bij terreinbeheerders, ook van aangrenzende percelen. Stel dat een boer stopt met zijn bedrijf dat grenst aan het Savelsbos, dan kan hij subsidie ontvangen om voor meer natuur te zorgen. „Dan koopt de boer een pretpakket aan kruiden, maakt een mooie heg van tuincentrumstruiken en plant er

drie tuinentrumlindes. Dan doet hij daar niets vóór, maar juist tégen de natuur die er oorspronkelijk thuishoort.”

Geen verplichting en controle

Bij overheden die subsidie verlenen, ontbreekt het volgens Maes aan kennis om de zogenaamd nieuwe natuur te controleren. Landen die in 1992 hebben afgesproken om hun biodiversiteit in stand te houden, worden daar ook niet op gecontroleerd, meent Maes. „Het is typisch Nederlands: men vindt biodiversiteit heel belangrijk, en er is gelukkig wel waardering voor autochtoon. Maar het is niet verplicht om het toe te passen of te beheren.”

Een topbos verdient een top beheerplan, stelt Maes. Afhankelijk van de doelstelling van een bos moet daarin juist beheerd en geplant worden.

Onlangs lanceerden GroenLinks en SP het idee om minimaal zeventien miljoen bomen te planten, één voor elke Nederlander. „Die worden dan waarschijnlijk zomaar ergens aangeplant, en welke soort dan? Dat is niet goed voor het landschap, daarmee maak je het juist meer kapot.” <

Meer exoten aanplanten vanwege klimaatverandering?

Door de klimaatverandering pleiten sommige bomenexperts juist voor meer exoten, omdat inheemse en autochtone soorten niet goed tegen veranderende omstandigheden zouden kunnen en eerder aangetast zouden worden door uitheemse ziekten en plagen. Denk aan essentaksterfte in inheemse essen (*Fraxinus excelsior*) en eikenprocessierups in inheemse eiken (*Quercus robur*). „Ik denk dat het allemaal onzin is”, zegt Maes.

Het zou volgens sommigen ook goed zijn om bossen nu alvast klimaatbestendig te maken, door bijvoorbeeld Zuid-Franse herkomsten van beuk aan te planten tussen Nederlandse herkomsten. Ook die vlieger gaat niet op als je Maes beluistert. „Nee, want je neemt toch ook niet het Zuid-Franse ecosysteem mee naar Nederland?”

Soorten die autochtoon zijn in Nederland, zijn na de laatste ijstijd vanuit Spanje en Italië gemigreerd, zo heeft onderzoek uitgewezen. „Onze autochtone soorten zijn dus al zuidelijk, en hun natuurlijke areaal gaat tot ver zuidelijk van de Nederlandse grens”, aldus Maes. Boreale soorten komen van nature vrijwel niet in Nederland voor, dat zijn soorten die oorspronkelijk in het noorden van Europa en Rusland groeien. Berendruif (*Arctostaphylos uva-ursi*) is een uitzondering. „Er staan een paar exemplaren op Terschelling. Die houden we ook nog wel als het een paar graden warmer wordt.”

Autochtone populaties van inheemse soorten vormen het genetisch erfgoed dat volgens Maes ook van wezenlijk belang is voor ziekteresistentie. „In inheems en autochtoon ligt de sleutel voor een betere weerbaarheid van bomen, ook op de kwekerij, zodat er minder gewasbescherming nodig is.”

Verspreid in het Speulder- en Sprielderbos, op de Veluwe, zijn breedkronige beuken geringd, zodat er weer voldoende licht ontstaat voor zeldzame zomer- en wintereiken in het bos. Anders zouden die door lichtgebrek versneld sterven.